

Vad hände sedan?

Foto: Linda Elverstig

Ekologiskt lantbruk under 18 år

I den här tidnigen finner du återblickar från tidigare gårdsrepotage under Ekobruk Norrs historia.

Ekologiskt lantbruk under 18 år

Den tidning du nu läser är troligen det sista numret av Ekobruk Norr. Tidningen har getts ut av länsstyrelserna i norra Sverige. Första numret kom våren 1996 – för 18 år sedan. Målet med tidningen har varit att beskriva hur ett hållbart ekologiskt lantbruk kan bedrivas och förmedla råd och tips, forskningsresultat och praktiska lösningar.

För 18 år sedan var ekologiskt lantbruk inte lika etablerat som idag, och det fanns inte lika stort utbud av ekologiska produkter. Utvecklingen av den alternativa/ ekologiska odlingen tog fart i början av 90-talet och sedan dess har ekologisk odling och djurhållning växt och efterfrågan på produkterna ökat. I första numret av denna tidning skrev vi att ekologiskt lantbruk är en trend som står sig. Detta var en riktig iakttagelse. De ungdomar som då ville ha ekologiska produkter har nu växt upp, bildat familj, och de ekologiska livsmedlen är naturliga att välja för många. Intresset för miljö och klimatsmarta val kommer fortsätta att öka och nya konsumenter kommer att välja ekologiskt och lokalproducerat.

Den ekonomiska situationen är idag besvärlig inom stora delar av det svenska lantbruket. Konkurrensen på världsmarknaden har bland annat lett till att en mycket stor del av det kött som vi äter är

importerat och många mjölkproducenter har lagt ner sin verksamhet. Samtidigt är det stora intresset för ekologiskt och lokalproducerat ett faktum. Vi kan idag köpa till exempel nötkött från Hedesunda, ost från Skärvången, mjölk från Gefle-orten, grönsaker från Kråkånger, potatis från Valbo och mycket annat från producenter i olika delar av norra Sverige. Men svårigheter att ta sig in på de offentliga upphandlingarna, att konkurrera med storskaliga odlare, uppfödare och förädlare pressar ner lönsamheten. Trots dessa lätt pessimistiska funderingar så finns också den andra bilden med kloka konsumenter som gör medvetna val. Val som för oss in i en utveckling där rena, säkra, goda och hållbart producerade livsmedel i större utsträckning efterfrågas och där jordbruksmarken och er kunskap om lantbruk värderas högt. Trenden med ekologisk och lokalproducerad mat kommer att stå sig. Hur möter vi upp detta i våra olika roller? Hur tar vi tillvara

utvecklingskraften som ligger i vår mat och i vårt odlingslandskap?

I detta nummer av Ekobruk Norr gör vi återbesök hos några av de producenter som besökts under åren för att se hur de har det idag.

*Mats Hindström
Länsstyrelsen Gävleborg*

EKObruk

Tidningen är ett samarbetsprojekt inom Landsbygdsprogrammet för jordbruket i Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland, Jämtland, Gävleborg och Dalarna. Tidningen finansieras gemensamt av Sverige och EU. Den vänder sig till dig som är intresserad av ekologiskt lantbruk. Detta nummer sänds till alla som sänt in ansökan om stöd för ekologisk produktion 2012.

Adress: Ekobruk Norr, SLU/NJV, 901 83 Umeå
Ansvarig utgivare: Mats Hindström,
Länsstyrelsen Gävleborg, 010-225 14 33
Grafisk form: Dietmar Design och
Linda Elverstig, Länsstyrelsen Gävleborg
Tryck: Elanders Sverige AB

Redaktionskommitté:
Gun Bernes, SLU, 090-786 87 44
Berit Löfgren, Länsstyrelsen Gävleborg,
010-225 14 36
Kristina Homman, Länsstyrelsen Dalarna,
010-225 02 45
Agneta Andersson, Länsstyrelsen Jämtland,
010-225 33 35
Anna Tjell, Länsstyrelsen Västernorrland,
0611-34 90 12
Per-Göran Persson, Länsstyrelsen Västerbotten,
010-225 42 67

Johan & Lena är optimistiska inför framtiden

När tidningen Ekobruk Norr 1998 besökte Hörnbergs i Degerås, Vindeln hade familjen nyligen byggt ett lösdriftsstall för cirka 40 kor plus rekrytering. Korna mjölkades i en grop i en dubbel fyra. Arne ägde då gården och sonen Johan jobbade tillsammans med sin far.

Tidiga med ekologisk produktion

Arne var pionjär inom den ekologiska produktionen i Västerbotten. När rationaliseringshysterin började på 60-talet ansågs inte Hörnbergs gård vara utvecklingsbar. Men Arne gick emot strömmen och fortsatte att utveckla sin lilla gård. Han var intresserad av att pröva nya saker och ny teknik. Han var tidigt inne på att driva sin gård utan handelsgödsel och bekämpningsmedel och gården var under många år kursgård för ekologisk odling. Omläggningen skedde så tidigt som 1983.

Johan fortsatte med ekologiskt

Johan hade i flera år jobbat som reparatör men funderade på att ta över gården. Det blev verklighet 1999 och Johan fortsatte med den ekologiska produktionen. I början av 2000-talet var det många bönder som lade ner sin mjölkproduktion. Då blev mycket mark tillgänglig för arrende i trakten vilket underlättade företagets fortlevnad. Johan träffade Lena från Umeå. Den första tiden jobbade hon kvar inom vården men nu började de fundera på att utöka produktionen.

År 2006 åkte paret på en resa till USA. De besökte bland annat en jerseybesättning och blev inspirerade att börja med denna ras. De hade tidigare bara haft SKB, men började nu köpa in jerseydjur.

Roboten är ett lyft

Efter mycket funderande byggdes lösdriftstallet ut till cirka 80 platser. Men de närmaste åren efter utbyggnaden blev en jobbig tid, tycker Lena. Hon slutade inom vården och började jobba hemma på gården.

– Först var det en befrielse att slippa åka till jobbet, men med fördubblad besättning krävdes mycket mera jobb. Vi jobbade häcken av oss och var sällan lediga, säger Lena när hon tänker tillbaka på den tiden.

Då kom tanken att de skulle investera i en robot. För ungefär ett år sedan byggdes stallarna ut lite till och en robot köptes in.

– Roboten har varit ett lyft, säger Lena. Jag tror att jag som kvinna uppskattar den ännu mera. Vi har mer tid tillsammans i familjen och bundenheten har minskat. Vi har också avbytare varannan helg och tar en veckas semester tillsammans varje år. En annan reflektion

som Lena gör är att hennes förståelse och delaktighet i jordbruket har ökat sedan hon började jobba helt hemma på gården.

Nöjda med bygget

Johan har själv varit byggherre och en kompis till honom har gjort ritningarna.

– Men hade vi inte fått investeringsstöd från Länsstyrelsen hade vi nog inte byggt, säger Johan. De har en så kallad VIP-avdelning där kvigorna lär sig att robotmjölkas. En erfarenhet är att SKB-korna fungerar sämre i roboten så man korsar dessa med jersey för en hel övergång till denna ras. Gödseln hanteras som självflyt.

– Mycket har hänt sedan jag gick på lantbruksskolan på Forslunda, säger Johan. Då blev man nästan förlöjligad för att vi brukade gården ekologiskt. Nu möts man inte av samma skepsis. Det är också stimulerande att kommunerna börjar visa större intresse för ekologiskt och lokalproducerat vid sina upphandlingar.

Lena avslutar samtalet med att hon och Johan trivs bra med livet på sin gård.

Text och foto: Per-Göran Persson
Länsstyrelsen Umeå

Roligt att utveckla lantbruket

Vi försöker förbättra produktionen och utveckla företaget hela tiden, säger Margareta och Björn Jonsson på gården Norrbro, Övsjö i Kälarne, 8 mil öster om Östersund. Det får inte stå still. En hel del har hänt sedan 2005 då EkoBruk Norr senast var på besök. Ny fårras, försäljning av garn, korv och köttlådor, förbättrad foderhantering – ja, vad har inte förändrats?

Välkomna till gårdsbutiken. Här säljer Margareta och Björn Jonsson ull och skinnprodukter samt korv och rökt produkter.

I grunden är det mesta sig likt. Växtodling och djurhållning är fortfarande EU-ekologisk. Gården har fortfarande ca 310 tackor, de flesta av Svea-ras, men det nya är att 60 av dem är Jämtlandsfår. Det är en ras med merino-inslag som jobbat fram i Ullrika-projektet. Djuren ger mycket finfibrig ull men också en bra slaktkropp.

Ullen

Numera kan ullen spinnas till garn i Ås i Jämtland. Detta tack vare projekten Ullrika och senare Ullforum som bl a har resulterat i ett minispinneri. Margareta och Björn var engagerade i båda projekten från start och har lagt ner många timmar där. Resultatet är bland annat ett eget garn, som huvudsakligen säljs via Lotta Lundmark i hennes butik Sticksömmen, men också via nätet. Förhoppningen är att garnet ska kunna märkas som ekologiskt inom en snar framtid.

Spinneriet i Ås jobbar på att bli certifierat.

Skinnen

Björn och Margareta säljer fortfarande en hel del skinn direkt till konsument. Det nya är att tillverka produkter såsom skinnvantar, mössor, kuddar, gosdjur mm. Gården har via arbetsförmedlingen haft ett samarbete med en hantverkare. Detta är nu avslutat och nu letar man andra samarbetspartners kring skinnen.

Kött och chark

De flesta lammen går fortfarande till slakt via Nyhlén-Hugosson men nu testas man att bredda sig och även legoslakta i Hammerdal för att kunna sälja direkt till konsument och restauranger i närområdet.

- Ibland är det ett stort risktagande. Vi har bl a råkat ut för att restauranger inte kunnat betala,

berättar Björn. Från början har det ju känts jätteroligt att leverera bra produkter som vi fått beröm för, men att sedan inte få betalt har känts hemskt, både för plånboken och mentalt.

- I år har vi låtit tillverka egen fårkorv av två sorter för att ta tillvara köttet från tackor, fortsätter Björn. Fågelbergets chark har tillverkat och nu säljer vi dem och andra rökt produkter under eget produkt- och gårdsnamn.

Hembyggd kraftfoderautomat som kan fyllas från utsidan.

Min farm

– Ett nytt projekt, Min Farm, som drogs igång med hjälp av LRF i Jämtland under 2013 är ett spännande sätt att komma i kontakt med konsumenterna, säger Margareta. Konsumenterna tecknar sig för t ex en lammlåda på våren, betalar för den då och sedan levererar vi på hösten ett visst datum. Vi har också öppet hus ett par dagar under säsongen då ”våra” konsumenter kan komma och besöka oss. Min Farm uppdaterar hela

tiden vad som händer på gården så att våra kunder verkligen ska känna att det är ”deras farm”. I Jämtland är vi några lantbrukare med olika produktionsinriktning, lamm, nötkött, potatis, ägg, trävaror mm som ingått i pilotförsöket. Nu går det vidare och utökas med Västerbotten 2014. Vi hoppas mycket på detta för framtiden.

Foder

Betet är fortfarande i fokus på Norrbro. Under sommaren körs lammerna hem med jämna mellanrum och vägs för att följa upp tillväxten. På stall utfodras tackorna fortfarande med fullfoder. Nytt är att kraftfoderhanteringen underlättats genom en ny säcksilo och en liten lastmaskin. En egenutvecklad kraftfoderautomat som kan fyllas utifrån med traktorskopa i färrhuset besparar många tunga lyft.

Halm

Ett nytt halmförråd har byggts in till färrhuset, så nu kan man ta hem tre långtradare med halm direkt på gården och slipper fara iväg för att hämta. Delar av förrådet kan användas för tillfällig uppställning av baggarna under lamningssäsongen eftersom en del av halmen då är förbrukad.

Midsommarråg provas för att se om det kan ge mera egen halm. År ett sås havre och midsommarråg tillsammans. Havren och rågen skördas som grönfoder. År två kan midsommarrågen tröskas och halmen tas tillvara. Detta är fortfarande på experimentstadiet.

Utvecklingen fortgår på Norrbro!

Text och foto: Agneta Andersson,
Länsstyrelsen Jämtlands län

Nytt landsbygdsprogram 2014 – 2020

Landsbygdsprogrammet består av stöd och ersättningar för att utveckla landsbygden. Miljö och hållbar utveckling är också prioriterat. I programmet ingår företagsstöd, projektstöd, miljöinvesteringar, kompensationsbidrag och miljöersättningar. Stöden och ersättningarna finansieras gemensamt av Sverige och EU. Det finns ca 32 450 miljoner kronor i landsbygdsprogrammet under perioden 2014-2020.

Vi väntar på beslut

Mycket är fortfarande oklart. Det svenska landsbygdsprogrammet beslutas troligen av regeringen under våren 2014. Därefter skickas det till EU-kommissionen som har sex månader på sig att godkänna det. Mot bakgrund av detta tror vi att det svenska landsbygdsprogrammet kan börja gälla mot slutet av 2014.

Vad blir det för stöd?

Regeringen har inte beslutat vilka stöd det svenska programmet slutligen kommer att innehålla. I år kommer det troligen att gå att söka stöd för investeringar i jordbruks-, trädgårds- och rennäringsföretag, stängsel mot rovdjur, bredband samt stöd till lantrasföreningar. Eventuellt kommer det också att gå att söka startstöd för jordbruks-, trädgårds- och rennäringsföretag. Det är dock fortfarande väldigt osäkert om och när det blir ett startstöd.

Regionala handlingsplaner

Just nu arbetar länsstyrelserna och Sametinget med att ta fram regionala handlingsplaner. Syftet med detta arbete är att länsstyrelserna och Sametinget tillsammans med berörda organisationer och myndigheter ska visa hur man bidrar till att nå målen i det nya landsbygds-

programmet. I handlingsplanerna ska bland annat framgå vilka typer av ansökningar som prioriteras i länet och varför.

Fler stöd kommande år

Under 2015 och 2016 kommer fler stöd att bli tillgängliga. Programmet kommer därigenom så småningom omfatta alla de stöd som Sverige väljer att använda.

Löpande information läggs ut på Jordbruksverkets webbplats, www.jordbruksverket.se.

Där kan du också prenumerera på Jordbruksverkets nyhetsbrev om stöd till landsbygden.

Text: Ann-Marie Dock-Gustavsson
Rädgivningsenheten Norr,
Jordbruksverket

Dalaodlat

**– gemensam försäljning för
Dalarnas grönsaksodlare**

Dalaodlat är en ideell förening vars huvudsyfte är att ha gemensam försäljning. I EkoBruk Norr nr 5/02 skrev jag om Dalaodlat och 12 år senare intervjuar jag nuvarande ordförande Göran Mattsson. Hur har utvecklingen varit och vad är på gång den närmaste tiden?

Föreningen består idag av 21 grönsaks- och potatisodlare i Dalarna. Produktionen på gårdarna är av olika omfattning och en del har både grönsaker och potatis och ibland även växthusodling. Hälften av producenterna är med i KRAV, resten är konventionella odlare som är certifierade enligt IP Sigills regelverk. Tillsammans odlas ca 40 olika grönsaker inklusive potatis.

Startade som ett projekt

Dalaodlat bildades i början av 90-talet i samband med ett trädgårdsprojekt vars syfte var att öka grönsaksproduktionen i Dalarna. Projektet drevs av Hushållnings-sällskapet och Länsstyrelsen i nära samarbete med odlarna. I början av 2000-talet övergick man från att vara en grupp med gemensam försäljning till att bli en ideell förening. Antalet intressenter har varierat men de senaste åren har Dalaodlats medlemsantal ökat då några större potatisodlare anslutit sig.

Försäljning

Den gemensamma försäljningen är grunden och gör att odlarna inte ställs mot varandra när det gäller prissättning. Gruppen har också ett större gemensamt utbud av grönsaker att erbjuda handeln. Dalaodlats säljare får regelbundet besked från odlarna vad som skördats. Säljaren kommunicerar med och säljer sedan produkterna till Coop, Ica, Hemköp och City Gross. Man levererar nu till ca 20 butiker

i Dalarna. En mindre del går till restaurang och en lokal grossist. Göran Mattsson berättar att efterfrågan på de flesta av Dalaodlats grönsaker är större än tillgången. Det händer att grönsakerna måste ransoneras och några butiker inte får det de vill ha. Potatis, morötter och vitkål finns det ett visst överskott av. Dalaodlat får för det mesta ett merpris jämfört med varor från södra Sverige och övriga Europa.

Viktigt att synas

Medlemmarna i Dalaodlat är regelbundet ute och marknadsför sina produkter i butikerna. Detta har positiv effekt på försäljningen men aktiviteterna är en färskvara som måste upprepas. Det är en utmaning för odlarna att hinna vara ute i butik under säsong, säger Göran. Det är som mest att göra på gården under sommaren men också störst behov av marknadsföring. Under vintern marknadsförs framförallt potatis och morötter. Något som blir allt viktigare är att kommunicera om sitt utbud via internet. Hur man ska jobba vidare är inte bestämt.

Besvärlig logistik

Att samordna transporter och förbättra logistiken för distributionen av grönsaker från odlare till butik har länge varit ett mål för Dalaodlat. Det har dock visat sig vara svårt att hitta en bra lösning till rimligt pris. Odlarna försöker göra det bästa av situationen och hjälper om möjligt varandra med att

köra varor ut till butik. För större leveranser ordnar varje odlare sin egen transport. Ibland kan tomma returbilar från fraktbolag nyttjas vilket ger ett gynnsamt pris. Dalaodlat kommer att jobba vidare för att lösa transportproblemet.

LivsWäX ger nya idéer

Sedan två år tillbaka är Dalaodlat med i LivsWäX. Det är en ekonomisk förening där ett 20-tal livsmedelsföretag från Dalarna, Gästrikland och Hälsingland samverkar. Genom LivsWäX kan man till exempel gå kurser i marknadsföring och arbetsledning. LivsWäX erbjuder också stöd i frågor som rör certifiering av produktionen vilket är något som handeln kräver idag. Marknadsföring genom märkning – ”Lokal mat” är också något som Dalaodlat tagit del av och som har gett bättre försäljning. LivsWäX utgör ett bra nätverk där medlemmarna i Dalaodlat kan få nya idéer.

Framtid

Trots att Dalaodlat ibland har brist på produkter ska man göra nya satsningar på marknadsföring. Det är viktigt att synas då konkurrensen är stor. Göran tycker ändå att framtiden ser ljus ut då handeln är positiv till Dalaodlat och intresset för produkterna är stort. Viktigt för framtiden är också att man får med nya, gärna yngre odlare.

Text och foto: Kristina Homman
Länsstyrelsen Dalarna

Ekomjolk och ny ladugård på Salbergs gård

I Ekobruk Norr 4/2005 hade vi ett reportage om Peter Edholm i Salberg, Nordingrå, med anledning av ökade krav på ekologiskt foder i foderstaten. Då var frågan hur en lantbrukare tänker som har ambitioner på ekologisk mjölkproduktion men inte får ekotillägg för mjölken. Hur är läget nu?

Mycket har hänt på gården sedan 2005. Redan året efter byggdes en ny ladugård med lösdraft och mjölkgrup. Antalet kor utökades successivt från drygt 30 till 71. Den gamla ladugården byggdes om för ungdjuren och i samband med detta byggdes också en ny plansilo. Totalt finns nu fyra silofack.

Levererar ekomjolk

Vid årsskiftet 2007/08 började gården leverera KRAV-mjolk till mejeriet. Avkastningen var vid flytten från gamla till nya ladugården och utökning av besättningen nere under 8 000 kg ECM men har nu ökat till 9 000 kg. Tidigare fanns amkor på gården men övergången till antingen mjölkning eller sin var svår. Därför får nu alla kalvar mjolk via napphink. Sommarkalvning fungerar bra på gården och tillämpas fortfarande.

Vall för bete och slåtter

Den brukade arealen har ökat från 75 till 170 hektar och kommer att öka ytterligare något. Som tidigare ingår 2 hektar potatis i växtföljden men själva odlingen av den har Peter överlåtit till en granne. En betesväxtföljd upptar cirka 50 hektar. Fröblandningen (35 %

ängssvingel, 30 % timotej, 15 % ängsgröe, 10 % engelskt rajgräs, 10 % vitklöver) sås in i havre/ärtgrönfoder (50/50). Grönfodret stripbetas och på hösten har vallen tack vare rajgräset för det mesta etablerat sig så bra att den kan betas. Alla beten putsas minst en gång per säsong, oftast efter den andra avbetningen.

Slåttervallen (70 % timotej, 15 % rödklöver, 5 % rörsvingel, 5 % vitklöver, 5 % alsikeklöver) sås in i spannmål eller grönfoder och ligger i 3-5 år, beroende på skiftets och vallens beskaffenhet. Ingen vall ska dock vara sämre än att den uppfyller villkoren för miljöersättning i ansökan om jordbrukarstöd. Grönfodret som sås i denna växtföljd består av vete/ärt (50/50).

Spannmål i slang

På de 10-15 hektar som är möjliga att tröska sås spannmål, en blandning av 40-45 % korn, lika mycket havre och 10-20 % ört. Tröskningen lejs in i mitten av september och därefter krossas och syras skörden för lagring i slang/korvsilo. Varje ko får 2 kg av denna spannmålsblandning och 1 kg ört/raps (80/20) från Dalviks kvarn inblandat i ensilaget. Utöver 13-14 kg ts ensilagebland-

ning får korna också färdigfoder i mjölkgruppen. Halmen balas och används dels till strö, dels som foder till sinkorna tillsammans med sent skördat ensilage.

Anställda till hjälp

Gården sysselsätter förutom Peter två anställda under vinterhalvåret och en till under sommaren. Vid första skörd lejer Peter in slåtter och balning, medan den egna personalen klarar slåttern och inläggningen i plansilo. Det innebär att det mesta av den viktiga förstaskörden kan ske vid optimal tidpunkt. Förutom ensilage bärgas cirka 25 ton hö till kalvarna. För framtiden har Peter en idé om att föda upp tjurkalvarna till stutar. Det skulle dock förutsätta ytterligare mark och för närvarande känner han sig nöjd med tillvaron. – Händer inget oförutsett fortsätter jag med mjölkorna tio år till, sedan hoppas jag att det finns någon som vill ta över, antingen något av de tre barnen eller någon köpare, avslutar Peter.

Text och foto: Anna Tjell
Länsstyrelsen Västernorrland

Vad hände sedan?

I nr 3 2002 av Ekobruk Norr, kunde Ola, som du ser på omslaget och Eva Fredlund på Lundbrogården, Valbo, ses redan på framsidan av tidningen. Vi gratulerade då till utmärkelsen Årets Ekologiska Lantbrukare.

Under åren som gått har Fredlunds fortsatt befästa sin roll som länets största morotsodlare. Det har genom åren varit ett utvecklande arbete med att hitta metoder för en säkrare morotsodling, i samarbete med bland andra Ulf Nilsson på SLU.

Kampen mot loppan

Morotsbladloppan har varit ett allvarligt problem för vissa odlare i våra trakter men inte i de stora odlingarna i södra Sverige. Förklaringen är vår närhet till barrskog där lopporna övervintrar. Genom en kombination av ett minsta avstånd på olika års odlingar på 2 km,

fångstmetoder och att välja rätt när det gäller var och hur ofta morot odlas i växtföljden och på fastigheten har Fredlunds hittat en bra strategi för att långsiktigt hålla tillbaka skadegöraren. Man har också varit med i andra utvecklingsgrupper inom deltagande forskning som också varit mycket givande.

Problem med marknaden

Det som utvecklats sämre än önskat är marknaden och samarbetet med andra odlare. Tanken med en utbildning som Ola initierade år 2000 var att fler skulle börja odla för att därigenom bredda utbudet. Frilandsodling kräver mycket av såväl kapital som tid.

– Det är synd att det inte är fler som vill odla och vi själva klarar inte av att bredda oss mer, säger Ola.

Kommunernas upphandlingar är också en stor osäkerhet. För att kunna odla en säsong krävs en planering som startar två år innan. Det är mycket få av de som är ansvariga för upphandling som har den insikten.

Säkrad framtid

Satsningen på en ny gård 1999 byggde delvis på att en av sönerna, Johan, ville satsa på en framtid som frilandsodlare. År 2009 delades företaget mellan Eva, Ola och Johan och från och med februari i år är det Johan som har ansvaret, även om både Eva och Ola finns kvar i företaget. Johan bor i anslutning till gården med sin fru Karin och barnen Rasmus och Alice. Kanske kan det bli ytterligare en generation på gården?

Eva och Johan Fredlund tar upp morötter hösten 2013.

Johan Fredlund, en ny generation morotsodlare.